

Τὸ νόημα τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας σήμερα

Στοὺς καιροὺς τῆς ὑστερης νεωτερικότητας, ὅταν ὅλες οἱ μεγάλες ἀφηγήσεις καὶ παραδόσεις τίθενται ἐκ τῶν πραγμάτων στοὺς περιθώριους, τί καιρῖο καὶ ὑπαρκτικὸ νόημα ζωῆς γιὰ τὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἱστορία κομίζει ἡ ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας; Στὸ νέο περιβάλλον τοῦ πλουραλισμοῦ, ἡ ὀρθόδοξη θεολογία καλεῖται νὰ ἀρθρώσει πρόταση καὶ νόημα ζωῆς γιὰ τὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἱστορία. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ χρειάζεται νὰ πραγματώσει μιὰ νέα ἐρμηνευτικὴ θεώρηση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, διακρίνοντας τί εἶναι θεμελιῶδες καὶ ἀμετάβλητο καὶ τί ἀποτελεῖ ἀπλῶς πολιτισμικὸ καὶ κοσμολογικὸ γλωσσάρι τῆς ἐποχῆς. Στὴ θεολογικὴ αὐτὴ ἐρμηνευτικὴ ὡς ἀναμέτρηση μὲ τὸν πλουραλισμὸ καὶ τὴν ἑτερότητα σὲ οἰκουμενικὴ διάσταση, ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ὀφείλει νὰ ἀναδείξει τὸ δυναμικὸ νόημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς σὲ διάλογο μὲ τὶς ἀγωνίες καὶ τὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

Γιὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὀρίζεται στατικά. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλῶς βιολογικὴ ἢ πνευματικὴ ὑπαρξη, ἀλλὰ ὑπαρξη σὲ σχέση καὶ πορεία. Ἡ πληρότητα τῆς ὑπαρξῆς του δὲν εἶναι ἡ αὐτοαναφορικότητά του ἀλλὰ ἡ συνάντηση καὶ ἡ κοινωνία του μὲ τὸν ἀπολύτως Ἄλλον, μὲ μιὰν ὑπαρξη ριζικὰ πέρα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ δική του. Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Χριστολογίας τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσει τὸ ἀνοιγμα καὶ τὴν κοινωνία τῆς ὑπαρξῆς του μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό, ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δηλαδή μὲ μιὰ ὑπαρξη, ἡ ὁποία εἶναι *κοινωνία καὶ ἑτερότητα κατ' ἐξοχήν*. Νὰ γίνῃ κατὰ χάριν αὐτὸ πού δὲν εἶναι ἐκ φύσεως. Νὰ γίνῃ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ σχέσιν, νὰ ἀποκτήσῃ ἓναν *νέον τρόπο ὑπάρξεως* πέρα ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατον. Τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ στὴν Ὄρθόδοξη Παράδοση δὲν προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τραγικὴ ἄσκηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐλευθερία ἀποβαίνει κλειδί τῆς ἀνθρωπολογίας. Ὁ ἄλλος εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς δικῆς μου ὑπαρξῆς. Δὲν πρόκειται, ὅμως, γιὰ τὸν ὅποιονδήποτε ἄλλο, ἀλλὰ γιὰ τὸν κατ' ἐξοχήν Ἄλλον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ σχέση μὲ

τὸν Θεὸ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ σχέση μετὰ τὸν συνάνθρωπο καὶ τὸν κόσμον συνιστᾷ τὸν νέο τρόπο υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, πέρα ἀπὸ τὴ συμβατικὴ καὶ φθειρόμενη ζωὴ του. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἕνας ὁποιοσδήποτε ἱστορικὸς θεσμὸς, ἀλλὰ ἀποβαίνει ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπολογικὸς τόπος καὶ τρόπος, ἡ ἐσχατολογικὴ ρίζα καὶ ὑπόσταση ἀληθινῆς ζωῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ σύγχρονη ὀρθόδοξη θεολογία ὀφείλει νὰ παρουσιάσει ἐρμηνευτικὰ ὄχι μόνον τὴ θεολογικὴ ὄντολογία τοῦ προσώπου ἀλλὰ καὶ τὴ συνειδητὴ καὶ ἐλεύθερη πράξη τοῦ ἀνθρώπου, συνθέτοντας θεωρία καὶ πράξη, τὴν ἐσχατολογικὴ δόξα τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸ ἦθος τῆς ἄσκησης καὶ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας. Διαφορετικὰ, μία τέτοια προσωποκεντρικὴ ἀνθρωπολογία εὐκόλα μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἄλλοθι γιὰ ἀνιστορικὲς ἀποδράσεις.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἄνθρωπος βιώνει τὴ θέωση, ὑπερβαίνοντας τὰ ὅρια τοῦ κτιστοῦ ὄχι ψυχολογικὰ οὔτε «φυσικὰ», ἀλλὰ διὰ μέσου ἑνὸς προσώπου. Ὁ κρίκος τῆς κοινωνίας ἀκτίστου Θεοῦ καὶ κτιστοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζεται «ἐν προσώπῳ», ὡς ἀντανάκλαση, δηλαδή, τῆς προσωπικῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο τόσο ἀπὸ τὴ βιβλικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πατερικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα τῆς ὄντολογίας τοῦ προσώπου ἐντοπίζεται, ἐξ ἄλλου, στὴν προτεραιότητα καὶ ἀπολυτότητα τῆς ἑτερότητας σὲ σχέση μετὰ τὸ γενικό, δηλαδή, στὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τοῦ «ἑνός» καὶ τῶν «πολλῶν». Ἡ λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος δόθηκε, κατὰ τὴν πατερικὴ θεολογία, ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πλέον ἐσχατολογικὴ καὶ εἰκονολογικὴ πραγματικότητα. Ἡ ἀλήθεια τοῦ προσώπου ὡς τελικὴ ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς εἶναι εἰκόνα τοῦ μέλλοντος μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι βιώνεται ἤδη ὡς διαλεκτικὴ σχέση τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρα ἑνὸς προσώπου πού εἰσβάλλει στὴν ἱστορία, δίχως νὰ μετατρέπεται σὲ ἱστορία.

Ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προσλαμβάνει στὸ Σῶμα του, τὴν Ἐκκλησία, τὰ πολλὰ καὶ διαφορετικὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα, καὶ τοὺς μεταγγίζει ὅ,τι συνιστᾷ τὴν ἀδιάρρηκτη σχέση καὶ τὸν τρόπο πού ὑπάρχουν τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀλληλοπεριχωρούμενα ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀγάπῃ. Ἐτσι, στὴ ζωὴ κάθε προσώπου συμπλέκεται ἡ ἐλευθερία μετὰ τὴν ἀγάπη, ἀφοῦ ἡ ἐνότητα δὲν ἀντιμάχεται οὔτε ἐξαφανίζει τὴν ἑτερότητα, μᾶς καὶ τὰ διαφορετικὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα δὲν ἀντλοῦν τὴν ταυτότητά τους ἀπὸ τὸν ἀτομικὸ καὶ πεπερασμένο τους ἑαυτό. Στὴν κοινωνία τοῦ Σώματός του, τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι δυνατὴ ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διέρχεται ἀποκλειστικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀγά-

πη πρὸς τὸν ἄλλο. Δίχως τὴ σχέσηη μὲ τὸν ἄλλο δὲν ὑπάρχει ἑαυτὸς πὺ γνωρίζει καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεό. Ἐν Χριστῷ συναυτοῦμε τοὺς ἄλλους διαπροσωπικὰ δίχως νὰ ἀλλοτριωνόμαστε, ἐν Χριστῷ παύουμε νὰ ὑπάρχουμε ὡς περικλειστές καὶ διαιρεμένες ἀτομικότητες πὺ ὀδεύουν στὴ φθορὰ καὶ τὸν ἀφανισμό, ἐν Χριστῷ ἔχει νόημα ἡ ὀδύνη καὶ ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου, ἐν Χριστῷ ὑπερβαίνεται τὸ κακὸ τῆς ἱστορίας, ἐν Χριστῷ κατορθώνουμε τὸ ἦθος τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖο ὀδηγεῖ *«εἰς ἐκείνην τὴν ἐνότητα ἣτις κέκτηται διδάσκαλον τὴν Ἀγίαν Τριάδα»*. Ἡ ἐκ-στατική φορὰ τοῦ προσώπου ἐπιτρέπει τὴν ἐνσωμάτωση τῶν πολλῶν στὸν ἕνα Χριστό, κάνει τὴν Ἐκκλησία Σῶμα Χριστοῦ καὶ κάθε μέλος τῆς γίνεται ὁ ἴδιος Χριστὸς καὶ Ἐκκλησία. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ τοῦ προσώπου, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει κάθε ἀτομικότητα, διαίρεση καὶ θάνατο τῆς ὑπαρξῆς, δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἐννοιολογικὴ καὶ ἀφηρημένη μεταφυσικὴ πρόταση, ἀλλὰ ἱστορικὸ καὶ ἐμπειρικὸ γεγονός στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ Θεία Εὐχαριστία.

Συνεπῶς, τὸ ἦθος τοῦ προσώπου καὶ τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι ἀπόρροια μιᾶς ἠθικῆς διδασκαλίας, ἀκόμη καὶ τῆς πὺ ὕψηλῆς, ἀλλὰ δυνατότητα καὶ βιωματικὸ κατόρθωμα στὸ πλαίσιο μιᾶς κοινότητος πὺ πραγματοποιεῖ μέσα στὴν ἱστορία τὴν ἀλήθεια τοῦ προσώπου ὡς ὑπαρξιακὴ συμπεριφορὰ καὶ στάση ζωῆς μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται καὶ κυρίως τὴ δραματικὴ πάλη καὶ τὸν διαρκῆ ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ κακὸ. Ὁ ἄνθρωπος ἀποκαθίσταται ὡς ἱερέας καὶ κοσμικὸς λειτουργὸς τῆς κτίσεως καὶ τὸ ἦθος τῆς ἐλευθερίας του πραγματώνεται κατ' εἰκόνα τῆς θείας ἐλευθερίας. Γιὰ τὴν ὀρθόδοξὴ ἀνθρωπολογία ἡ ἠθικὴ τῆς εὐθύνης ὡς ἔμπρακτὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἱστορία καὶ στὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς ἐμπεριέχεται στὸ ἦθος τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας καὶ στὸν πολιτισμὸ τοῦ προσώπου.

Σταῦρος Γιαγκάζογλου